

Voorwoord.

Geachte lezers,

Toen ik het artikel in het NRC Handelsblad van Koos van Zomeren las, was ik trots, niet alleen als voorzitter, maar ook als inwoner van "Ons Dorp", een dorp zoals zo velen, maar voor ons een woon- en leefgebied waar het goed toeven is. Op kerkelijk gebied en op verenigingsgebied kan men er vinden wat men zoekt. Het verenigingsleven van damclub tot voetbalvereniging en alles wat zich daar tussen bevindt floreert, en niet te vergeten onze historische vereniging "Den Ouden Dijk", een vereniging die met veel enthousiasme is en nog steeds wordt ontvangen. Toen ik in 1994 aan enkele inwoners van ons dorp de vraag stelde, wat denkt u van een historische vereniging, was het antwoord "das niks vur hier, das vur ouw burgemesters docters, advokoate en minse die letters gegëte hebbe." Nadat ik de eerste teleurstelling verwerkt had, dacht ik dan maar een andere groep vragen wat die er van vindt. Naar mijn mening had ik het goed voorbereid maar bij het doorspreken van het concept met mijn vader, die overigens niet helemaal negatief was, moest er toch nog het nodige veranderd worden. Eindelijk was het moment daar en zaten we met vijf mensen om de tafel: Rieneke van Dongen, Dittie van Zee, Joop Kwakernaak, Jaap de Kock en ondergetekende. Het was net of ik die avond gedachten kon lezen, of dachten zij hetzelfde als ik "dat wordt niks" totdat Jaap met de simpele oplossing kwam "Nie geschote is altijd mis". Een informatie avond werd op 3 april 1996 gepland, een 50-tal geïnteresseerden bezocht die avond. Al naar gelang de avond verstreek, steeg het enthousiasme van de toehoorders en veranderde de avond van informatiebijeenkomst naar een oprichtingsbijeenkomst. Herwijnen had er een nieuwe vereniging bij. De eerste uitgave van ons historisch tijdschrift werd door wethouder Frans de Bruyn in ontvangst genomen. In het voorwoord bij de eerste uitgave werd geschreven "Hopelijk zal deze nieuwe uitgave van de historische vereniging in een behoefte voorzien. De belangstelling voor de aangeboden nummers zal sterk bepalend zijn voor de continuering van deze uitgave". Niemand kon bevroeden dat ons verenigingsblad zou uitgroeien tot een graag gezien en gelezen blad. De vereniging groeide en groeide en ontwikkelde zich tot een volwassen vereniging, bestuursfuncties werden gewisseld en verdeeld. In 1997 zag ons bestuur er als volgt uit: Marjan Pelle, secretaris, Joop Kwakernaak, penningmeester, Dittie van Zee en Jaap de Kock, bestuursleden en ondergetekende als voorzitter mocht het geheel lei(ij)den.

In 1999 werd het bestuur versterkt met Carin Vos en Gijs Bok en groeide uit tot een vereniging van bijna 400 leden, waarvan er velen direct betrokken zijn bij het wel en wee van onze vereniging. Ik noem onder andere het koor onder leiding van Wim de Joodse en de vele inzenders van artikelen voor ons verenigingsblad, teveel om alle namen te noemen en wellicht zou ik er vergeten. Een niet onbelangrijk deel van een vereniging is het financiële gedeelte. Zonder de financiële steun van de Vervoornstichting, gemeente Lingewaal, Rabobank Waalstroom, het Anjerfonds zou het niet mogelijk zijn om als vereniging te functioneren zo als het moet.

Nu anno 2001 vijf jaar historische vereniging "Den Ouden Dijk", het eerste lustrum. Op de zomeravondbijeenkomst zal hieraan in het bijzonder aandacht worden besteed.

Vanaf deze plaats wil ik als trotse voorzitter een ieder die het mede mogelijk heeft gemaakt om onze vereniging te laten zijn voor wat zij geworden is, bedanken voor hun inzet.

Januari 2001
M. van Maaren

Van de penningmeester

Bij het afsluiten van de boeken over het jaar 2000 is gebleken dat nog niet iedereen de contributie heeft voldaan.

U wordt vriendelijk verzocht dit zo spoedig mogelijk te doen.

In geval van twijfel kunt u met mij contact opnemen.

Joop Kwakerkaak

Inhoud.

	<u>Bladzijde</u>
Voorwoord	1
Inhoud / Giften	3
Informatie bestuur	4
Jaarverslag	5
Wadenstein	7
De historie maar dan anders	10
De arrebeijerskoei	14
Een inbraak in 1817	16
Het rijke verleden van de gulden	19
Herwijnse vertellingen	22
Opmerkingen	23
Koos van Zomerer	24
De Betuwe	25
Kiek van Toen	27

Giften.

Ontvangen van Annet van Horssen, Meerenburg
foto's uitgegeven door P. Kaldenberg.

Ontvangen van Gerrit Sterrenberg, Leuvense Kweldijk
Fietshandschoenen uit de jaren 50.

Ontvangen van Toon van der Meijden, Kolstraat
Krantenknipsels en foto's van kalenders uit Herwijnen.

Ontvangen van Cor van der Wal, Meerenburg
Pensioenbewijs van L. van der Wal 1943.

Ontvangen van Trudie van Arkel-de Bruin
Kleindochter van Engel en Trui van Zee
Overlijdensberichten.

Ontvangen van de familie Beukenkamp
Nachtgewaad.

Informatie bestuur.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

- Voorzitter: de heer M. van Maaren
Achterweg 76, 4171 BD Herwijnen, tel. 0418 – 581594
e.mail adres: fam.van.maaren@hetnet.nl
- Secretaris: mevrouw M. Pelle-van Ooijen
Meidoornlaan 23, 4171 AN Herwijnen, tel. 0418 – 582527
e.mail adres: Apelle@hetnet.nl
- Penningmeester: de heer J.P. Kwakernaak
Kr. Akkers 21, 4171 BM Herwijnen, tel. 0418 – 581723
e.mail adres: jpkwakernaak@hetnet.nl
- Bestuurslid: mevrouw D. van Zee-van Arendonk
Gr. Reinaldweg 3, 4171 LC Herwijnen, tel. 0418 – 582246
- Bestuurslid: de heer J. de Kock
Meikampgraaf 8, 4174 LB Hellouw, tel. 0418 – 581391
- Bestuurslid: mevrouw C. Vos-Bok
Zandsteeg 12, 4171 BH Herwijnen, tel. 0418 – 582603
Carin.enhermanvos@wolmail.nl
- Bestuurslid: de heer G. Bok
Achterweg 38, 4171 BC Herwijnen, tel. 0418 - 582037
- Redactie verenigingsblad: de heer M. van Maaren en
de heer J.P. Kwakernaak
- Typewerk verenigingsblad: mevrouw M. Pelle-van Ooijen
- Verspreiding verenigingsblad: mevrouw C. Vos-Bok

De contributie bedraagt f 20,- per jaar inclusief verenigingsblad
(voor buitenleden f 25,-).

Bankrelatie: Rabobank Waalstroom te Waardenburg, rekeningnummer
36.67.12.314 ten name van historische vereniging "Den Ouden Dijk".

Jaarverslag 2000 secretaris.

- Het bestuur van de historische vereniging "Den Ouden Dijk" kwam in 2000 zes maal in vergadering bijeen.
- Het ledenaantal is in 2000 verder toegenomen en bedraagt per 1 januari 2001 bijna 400 leden.
- Het verenigingsblad, dat in 2000 driemaal werd uitgegeven wordt nog steeds met veel enthousiasme door de leden ontvangen. Ook zijn er steeds meer leden die de pen ter hand nemen en verhalen voor het verenigingsblad schrijven. Het bestuur is hier erg blij mee en roept een ieder op met een leuk, historisch verhaal(tje) dit bij de redactie van het blad in te leveren.

In 2000 zijn er 3 ledenavonden georganiseerd:

- Op 26 januari 2000 werd door Enny de Bruin een lezing over genealogie in Herwijnen gehouden.
 - Op 19 april 2000 werd de ledenvergadering gehouden. Na de pauze heeft Jaap de Kock dia's vertoond.
 - Op 23 oktober 1999 heeft de heer Hette Meijering een dialezing van dijkhuisjes en hun bewoners uit de jaren zestig gehouden.
- Alle drie de ledenavonden werden drukbezocht.

Daarnaast werden er ook andere activiteiten georganiseerd:

- Op 5 mei 2000 heeft de Historische Vereniging met een praalwagen en een paard en wagen met historisch bruidspaar deelgenomen aan de optocht in verband met 50-jaar bevrijding.
- Op 7 juni 2000 heeft in plaats van de zomeravondwandeling een zomeravondbijeenkomst plaatsgevonden rondom het "Benedeneind". Om 19.30 uur was het verzamelen op het erf en in het achterhuis van Aart Blom aan de Rij- en Uitweg 4. Om 19.00 uur waren de eersten al aanwezig. Rond 19.45 uur kwamen er enkele trekkers met daarachter platte wagens. Daarop waren in het midden met touw vastgemaakte strobalen neergezet. Iedereen die dat wilde mocht op de strobalen plaatsnemen. De trekkers gingen achter elkaar een rondrit over het Benedeneind maken: Rij- en Uitweg, Achterweg, Waaldijk, achter de nieuwe dijk langs, Waaldijk, Wadensteinsestoeper af via de Rij- en Uitweg weer naar de boerderij van Aart Blom. Het was passen en meten voordat iedereen een plaatsje had gevonden op de wagens. Toen de wagens vertrokken had nog niet iedereen koffie op en ook bij terugkomst zijn er mensen geweest die geen koffie konden

bemachtigen. De cateringdames en de koffiepotten konden het werk niet aan. Er is in totaal 30 liter koffie gezet en er zijn 10 caken opgesneden. Dit geeft een beetje aan hoe druk het die avond is geweest.

Bij terugkomst heeft iedereen een plaatsje in de door Aart schoongemaakte en door zijn broer en schoonzus met buurvrouw prachtig ingerichte koeienstal gezocht en kon het "gezellig samenzijn" beginnen. En gezellig was het. Naast de voordrachten bracht ook ons koor weer enkele liederen ten gehoor. Ook het door de burgemeester van het "Boveneind", Ad van Arendonk, en zijn kleindochter Rieke van Zee (vader en dochter van ons bestuurslid: Dittie van Zee) ten gehore gebrachte lied "daar bij die haven" viel in goede aarde en iedereen zong het refrein, met of zonder droge ogen, mee.

In het verenigingsblad nummer 14 van oktober 2000 heeft van zowel de praalwagen als het historische bruidspaar tijdens de optocht en van een groep aanwezigen op een platte wagen tijdens de zomeravondbijeenkomst een foto gestaan.

- Op 24 juni 2000 stond uw bestuur na het succes van vorige jaren, natuurlijk ook weer in klederdracht op de braderie. Dit keer werden er mapjes met 5 oude ansichtkaarten verkocht. Ook was er een raadwedstrijd van namen van familiewapens.

Naast het organiseren van ledenavonden, het uitgeven van een verenigingsblad en de presentatie van de vereniging op de braderie doet uw bestuur meer.

Genoemd kan worden:

- Restauratie van graftrouwen op de algemene begraafplaats.
- Het inventariseren van graven op de algemene begraafplaats voor de gemeentelijke monumentencommissie.
- Zich inzetten voor de restauratie van de woonboerderij "De Wiel", Waaldijk 185-187.
- Voortgang van de stamboomonderzoeken Verdonck.

Geconstateerd kan worden, dat de gehouden ledenavonden en de presentatie op de braderie, gezien het aantal bezoekers, zeer geslaagd te noemen is.

Januari 2001
Secretaris, Marjan Pelle

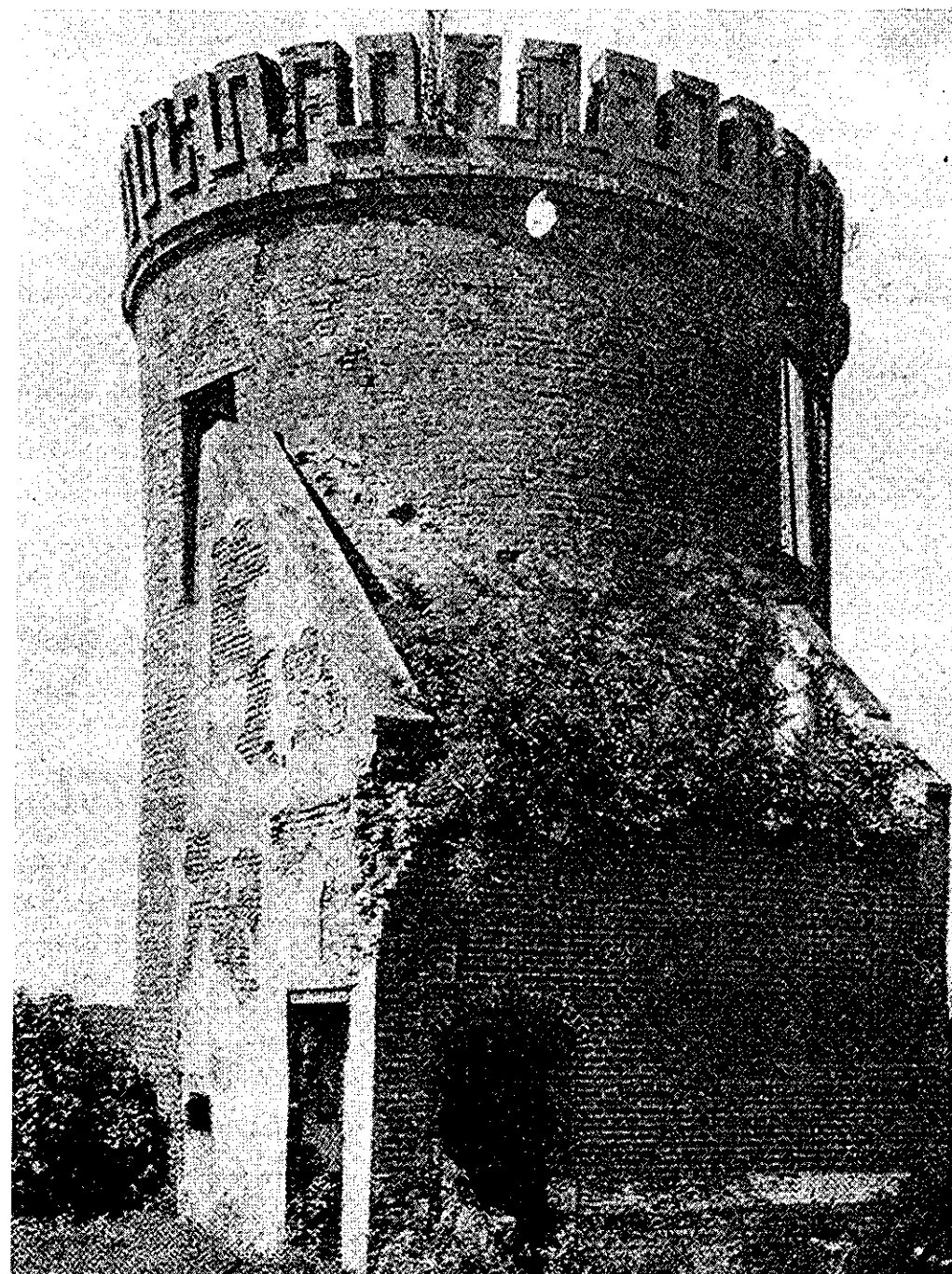
De ruïne Wadenstein in 1936.

Tijdens de inventarisatie van het archief van de gemeente Geldermalsen 1924-1949 kwamen enkele stukken tevoorschijn afkomstig van F.F. Roozeveld van der Ven van 1931-1941 burgemeester van Geldermalsen. Van der Ven was naast zijn burgemeesterschap onder meer correspondent van de Provinciale Geldersche Archeologische Commissie (P.G.A.C.) voor het 19^e district. Naast onder meer Culemborg, Geldermalsen en Deil viel ook de toenmalige gemeente Herwijnen binnen haar werkgebied. Jaarlijks werden deze gemeenten aangeschreven of binnen hun grenzen monumenten van geschiedenis en kunst voorkwamen en hoe het hier mee gesteld was. Zo schreef de Herwijense burgemeester op 19 juli 1935 dat de toren van het voormalige kasteel "Wadenstein" als een monument kon worden beschouwd.

Nog steeds geen nieuwe informatie, echter op 18 december 1936 verzocht de secretaris-penningmeester van de P.G.A.C. aan Van der Ven bij gelegenheid eens na te gaan hoe het met de ruïne van Wadenstein was gesteld, want zo had men vernomen dit monument moest worden hersteld. Bijzondere haast was er niet bij.

Van der Ven kweet zich ras van zijn taak en stuurde een verslag in dat er niet om loog. Van het oorspronkelijke kasteel resteerde alleen een lage, ronde toren aan de geheel open zijnde bovenzijde eindigende in een rand kantelen. In de vervallen raamgaten waren nog enkele grotendeels vermolmden kozijnen aanwezig. Het gewelf van het souterrain in de toren was geheel bouwvallig. Stenen trappen zorgden voor een verbinding tussen het souterrain en de toren. Het gehele complex was open, blootgesteld aan weer en wind en omwoekerd met planten en onkruid. Van der Ven vreesde dan ook dat verder instorten binnen afzienbare tijd te verwachten was en dat het ook maar de vraag was of dit zonder grote kosten kon worden voorkomen. Een snelle blik op de gebruikte bouwmaterialen leerde hem dat in vroegere jaren nog wel eens iets was aangemetseld.

Het vierkante, 'wanordelijke' kasteelterrein was nog duidelijk zichtbaar, zij het dat het beplant was met jonge vruchtbomen. Restanten van de kasteelmuren waren her en der nog terug te vinden. Vermoedelijk bedekt met aarde en dergelijke, want volgens Van der Ven staken zij nergens boven de grond uit. Ook de oude grachten waren nog duidelijk herkenbaar,

De ruïne Wadenstein in 1936.

ondanks het vrij hoge water stonden zij droog. Zij waren dicht geslibd en begroeid met biez en onkruid.

In zijn eigen woorden over de ruïne: "het geheel maakt een troosteloze vervallen indruk, rommelig en vies". Zijn advies aan de P.G.A.C. was dan ook zich te beraden of het wel zin had zich het lot van de ruïne aan te trekken, dan wel deze verder te laten vervallen tot 'een hoopje puin'. Immers, zo schreef hij, "misschien blijft wat thans staat nog eenige jaaren overeind staan, misschien valt het spoedig in elkaar".

Desgevraagd verklaarde de Herwijense secretarie dat de weduwe Ahrendonck eigenaresse was.

Het verdere lot van Wadenstein moge bekend zijn!

R.H.C. van Maanen

Wadenstein, Herwijnen

De historie maar dan anders.

De historie van het dorp Herwijnen is een heel klein stukje in het geheel, een moeilijke zin, als ik in het begin van een artikel een moeilijke zin lees, heb ik de neiging om enkele bladzijden over te slaan. Maar dat moet u niet doen. U weet, Herwijnen heeft een rijke historie, het ontstaan daarvan gebeurde ver om ons heen. Voorbeeld, Herwijnen, heerlijkheid in de Tielerwaard, provincie Gelderland, Benedendistrict en arrondissement Tiel, kanton Geldermalsen. Zo omschreef in 1848 A.J. van der Aa Herwijnen in zijn aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. Geresumeerd, Herwijnen ontleent voor een belangrijk deel zijn historie aan de streek. Veel historische artikelen werden en worden geschreven vanuit de religie. Toen Herwijnen, op 12 augustus 850 voor het eerst werd vermeld in een brief van heer Balderik, begon het Christendom vanuit Zuid-Europa naar het westen en noordwesten door te dringen. Vanuit Engeland kwam het naar onze gewesten. In onze streek kende men in die tijd nauwelijks het geloof, men wist van het bestaan, maar het bracht niets dan ellende en strijd. Wij kennen allemaal de geschiedenis en weten dat er veel strijd is en wordt gestreden tussen verschillende religies. Wie dagelijks de krant openslaat en de journaalbeelden ziet, wordt steeds weer geconfronteerd met dieptreurende berichten over en hartverscheurende beelden van strijd en daarmee gepaard gaande ellende tengevolge van geloofsverschillen tussen mensen. In de tijd dat evangeliepredikers vanuit Engeland in onze streek het Christendom brachten, geloofden men in onze streek een heel ander geloof, nu zouden wij zeggen dat was heidens of bijgeloof. Uit die tijd zijn verschillende verhalen bewaard gebleven. Vanuit die tijd is het verhaal over het ontstaan van de naam Gelderland. Een verhaal uit de vroegste geschiedenis van onze provincie, waarin de ridderlijke jongeman Wichard van Pont een hoofdrol vervulde, is een alleraardigste sage. Of het ook allemaal 'waar' is gebeurd, blijft nog maar de vraag. In die tijd geloofden men die verhalen, het lijkt meer een volksverhaal dat eeuwenlang van vader op zoon werd doorverteld.

Wellicht heeft Wichard écht bestaan, maar het avontuur dat hij beleefde is stellig aan de fantasie ontsproten, doch is niettemin van grote betekenis voor het ontstaan van het vorstendom Gelre. Volgens oude kronieken moet het allemaal zijn gebeurd in het jaar 878, meer dan elfhonderd jaar geleden.

Net over de grens ter hoogte van het (huidige) stadje Gelederen destijds het kleine graafschap Pont waar de graven een burcht bezaten, nabij het gelijknamige nog bestaande dorpje. De mensen die in het dorpje Pont woonden, werden geplaagd door een gruwelijk beest. Het was een

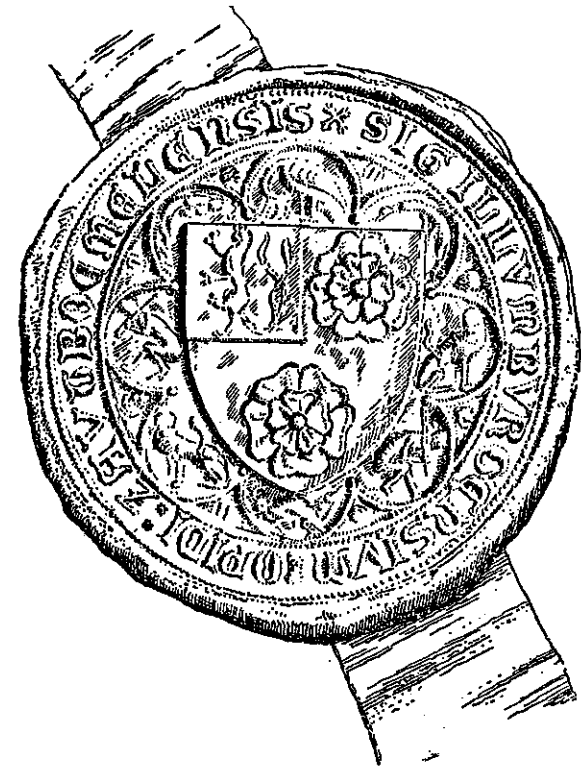
vervaarlijke draak die onder een geweldige mispelboom op de loer lag om alles te verslinden wat hij maar te pakken kon krijgen; koeien, paarden, schapen en soms ook mensen. Het gruwelijke wezen had een lange staart en korte sterke poten en uit zijn bek kwamen grote vlammen die een verpestende geur verspreidde en dood en verderf zaaide. Meerdere ridders hadden al eens een poging ondernomen om dit ondie te doden. Maar geen van hen was teruggekeerd. Samen met hun paard waren zij opgeslokt door de draak, processies en veel devotie hadden niets uitgehaald. De graaf van Pont had een zoon die Wichard heette en toen niemand het meer durfde te wagen om de draak te naderen, besloot de jongeman het zelf maar eens te proberen. Niet alleen stond hem voor ogen om het land van dit vervaarlijke dier te bevrijden, neen, er was ook nog iets anders aan de hand. Wichard was namelijk verliefd op Margaretha, de dochter van de graaf van Hameland die op het Gravenhof in Zutphen woonde. De graaf had gezegd dat zijn dochter alleen mocht trouwen met een man die had getoond dat hij dapper was. De volgende morgen besteeg Wichard zijn paard en reed naar de plek waar het ondie woonde, naderde de draak, steeg af en bond zijn paard aan een boom, om zijn trouwe viervoeter niet aan de dodende adem van het hellemonster bloot te stellen. Het beest dat onder de mispelboom lag te slapen, kwam brullend overeind en uit zijn neus spoten hete vonken. Maar Wichard werd beschermd door zijn harnas en zijn schild. Er ontstond een afschuwelijk gevecht toen het gedrocht nabij kwam, maar herhaaldelijk gleed het zwaard van Wichard af op de harde schubben waarmee het monster zich had beschermd. Uiteindelijk hanteerde de jonge ridder de dolk die al door vele van zijn voorvaders was gedragen en na een harde strijd wist hij door te steken tussen de pantserplaten.

Het bloed gutste uit de wonde: Wichard had het hart van de draak geraakt. Een jammerlijk gerochel kwam uit de muil van het stervende dier dat in zijn doodsangst een menselijke stem kreeg. Steeds maar weer riep hij hetzelfde vreemde woord: 'Gelre Gelre!'

Toen viel de draak om en was dood. Het toegestroomde volk dat vanuit de verte de strijd had gevolgd, voerde Wichard in triomf naar zijn ouderlijk slot in Pont. Maar de jongen, hoewel vermoeid door de strijd, liet zijn paard zadelen en vertrok spoorslags naar Zutphen om Margaretha te ontmoeten.

De graaf gaf, nu Wichard zijn moed had getoond, toestemming tot het huwelijk en dat werd kort daarop voltrokken in de St. Walburguskerk. Wichard en zijn jonge vrouw vertrokken daarop terug naar Pont en op de plaats waar de draak zijn laatste adem had uitgeblazen, werd een nieuwe sterke burcht gebouwd en naar de doodskreten van dit afschuwelijke monster, werd het gebied 'Gelre' genoemd en vormden drie mispeldoemen voortaan het vorstelijke wapen: de oudst bewaarde afbeelding met deze drie bloemen is te vinden op een zegel uit 1196 van Graaf Otto 1 van Gelre rijdend op een paard. Mede als gevolg van vererving verdwijnen de drie mispeldoemen langzamerhand en wordt hun plaats ingenomen door een tweetal klimmende leeuwen en deze dieren vormen tot op de huidige dag het wapen van onze provincie Gelderland. Inmiddels hadden echter meerdere steden de mispels van het oude Gelre in hun wapen opgenomen. De bekendste voor ons is het wapen van Zaltbommel.

Grootzegel van Zaltbommel . Met twee mispeldoemen in het wapen .

Marinus van Maaren, november 2000.

Bronnen: Gelre's historie wordt vermeld in vier kronieken. Jappe Alberts schreef daarover in 1954. Niet alleen Wijchardus van Pont, maar ook diens broer Lupoldus ging de draak te lijf. Letterlijk staat er:

In den tijden als men schreef 878, ende Karel die Calve (de Kale) keyser van Romen was, Karel die Grove (de Dikke) na hem keyser was...Ende si ghinghen hem aen in den naem Gods ende versloeghen dit dier.

Thijs de Torenwachter: in Bommelaria van 14 mei 1998.

Ir J. Beckering Vinckers, Heemschut serie Zaltbommel.

C.H.Dekkers: uit brieven: elkaar niet met Gods woord om de oren slaan.

De Arrebeijerskoei

Vroeger was het in de arrebijersstand nie zo best, hard en lang werken veer 'n bar mager lôontje. Das zo om 1900 een gulde per dag. Toen het spoor aangelege wier kwamme d'er een hêêlen dot minse op aaf. Stelde veur: êên gulde daogs en 's weinters ok. 't Was allemaol net genoeg om in leve te blijve. A-je 'n flinke vrouw ha, ko-je de keinder netjes grôôt bringe. Van duze plek aaf nog es 'n saluut vuer aldie vrouwe, die hard werkende, altijd mit geldzurge d'r man en keinder verzurgde. Ja't was te wêênig om van te leve en teveul om van den hunger te sterven. En in leve blijve wouwe ze allemaol. Daarbij was de zelfveurziening van grôôt belang, je moes bekaant zonder geld leve. Daorum was het zaak om veur de weinter een verke te slachte, om zo doende de hêêle weinter deur spek in de kuip te hebbe, om het barre jaorgetij deur te kanne komme. Een stukske land waarop de grunte, maar veural de errepels geteuld wiere, die mêêstal onder de bedstee bewaord wiere. Ja, errepels wiere mi grôôte potte gelijk gekookt. Mar nou komme we aan ons onderwerp. Veur de melkveurziening wier een melkgêêt gehouwe, veur een grôôt gezin soms wel twee. Die aote 't gras an weerskaante van den dijk en waore in veul gevalle'n onmisbaar lid van 't gezin. Zo zijn d'r nog ouwe verhaale in omloop over de gêêtehouwerij. Zo vroege ze 'n keer aan de Pruts: „Hoe gaot 't „nie zoe best, zee de Pruts, de gêêt is gust, maor houw vrouw krijgt wer enne klene. da hak wel gezien. Om de melkgift op gang te bringe mot de gêêt erst jonge gêêtjes krijge. Daor waar netuurlijk 'n bok vuer nôôdig, die d'r in elk durp wel 'n paor ter dekking stinte. In 'n apart schurtke wierre die dan ge houwe, want de stank was nie te houwe. Zo heurde ik 'n verhaol, dat een kijnd veur z'n moeder mit de gêêt naor den bok moest. De vier stuivers dekgeld kreeg t'ie gepaast mee. Hij prakkezeerde z'n êêge gek om daor 'n stuiver van aachte te kanne houwe. Eenmaol bij de Pruis angekomme ha'tie iets bedocht en zee tege de bokkehouwer „doe ter mar veur drie stuivers in.” Piet van Daalen ut Broakel moes veur schooltijd mit de gêêt naor den bok in Herwijnen aan den overkaant. Nou da hief bij 't veer nogal lang op, zoda Piet veuls te laot op school kwaam. De mester: Piet: waarom kom je zolaat?, Piet: „ja mester, 'k moes erst mit de gêêt naor den bok in 't Rot oan de overkaant.” mester: „Had je vader dat niet zelf kunnen doen?”. Piet: „Nee mester, die wou nie.”

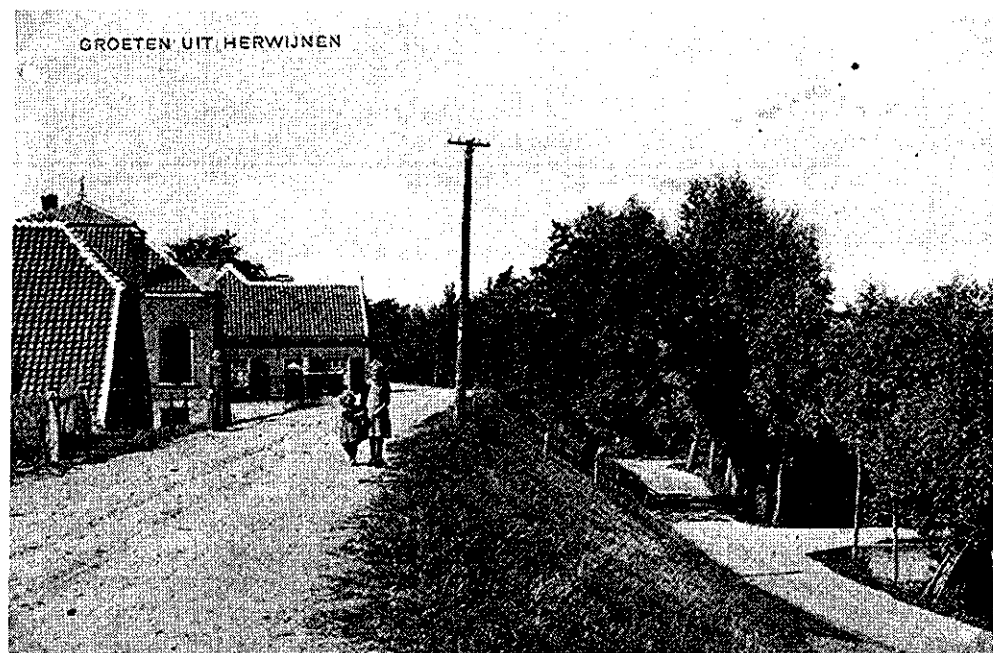
Na den oorlog, toen de minse 't een bietje beter kreges is de gêêtehouwerij bekaant verdwene, al zijn d'r hier en daor nog liefhebbers die mit 'n fokverêêniging en mit een stamboek de gêêtehouwerij op un hogger pijl wouwe bringe. Mar das nie geleukt, mar ge ziet ze hier en daor tog nog wellis. Dutte waar 'n verhaol over 'n nuttig dier da bij de streek hurde: De arrebeijerskoei:

De Gêêt !!!!

Dit verhaal is geschreven door dhr. E.M. van Es uit Kedichem.
Aangepast aan onze streektaal door M. van Maaren.

Een inbraak in 1817

Dit verhaal gaat over een aangifte van diefstal in het jaar 1817. De aangifte werd gedaan door Aart de Fockert Az. Geboren 20 maart 1746 te Herwijnen gehuwd op 28 juni 1795 met Jaantje de Bie geboren 16 februari 1764 te Hedel. In de aangifte werd gesproken over een woning aan het Wade-einde, deze woning kennen wij als de woning van Slijkhoort naast Rientje v/d Wal. In het proces-verbaal staat dat de dieven werden gestoord door de huisvrouw, (de vrouw van Aart de Fockert, Jaantje) die wakker werd gemaakt door een van haar kinderen. Aart de Fockert en Jaantje de Bie hadden drie kinderen, Aartje geb. 20 mei 1796, Leendert geb. 10 februari 1799 en Jan geb. 6 augustus 1801. Dit proces-verbaal dat werd opgemaakt op 17 april 1817 is zonder schrijf of spellingscorrecties overgenomen.

In het eerste huisje woonde Toontje Ton, daarna de woning van Jan ter Heide. Het laatste huis is het stamhuis van De Fockerts, waar het verbaal over gaat.

Het proces-verbaal:

In den jare achttienhonderd en zeventien den zeventienden der maand april, compareerde voor ons Jan Willem Boellaard, burgemeester der gemeente Herwijnen District Tiel Provincie Gelderland, Aart de Fockert Az. wonende binnen onze gemeente Herwijnen aan het Wade-einde dewelke bij ons kwam aangeven, dat in den afgelopen nacht tusschen den zestienden en zeventienden der gemelde maand april, door middel van inbraak door het rieten dat en 'deszelfs' sparren van zijne zolder was gestolen eene geheele zijde spek, eene dito waarvan reeds tot dagelijksch gebruik was afgesneden en eene goede partij rookworsten, herkomstig van drie door hem geslagte varkens, waarvan er slechts weinig door zijn huisgezin waren gebruikt en die in eene mand met hooi, nabij het gestolen spek stonden, welke mand ledig op zolder is blijven staan voor het gat in het rieten dak, alwaar ook nog eene halve wordt is blijven liggen. Dat voorts ook nog is gestolen eene roode aarden pot, waarin circa acht L reusel, zonder verder iets vermist te hebben. Schoon de wasch op zolder hing, dat hij comparant veronderstelde, dat de dieven in de uitvoering der diefstal waren gestoord door deszelfs huisvrouw, welke circa één uur gemelden nacht door één harer kinderen opgewekt zijnde eenige beweëging op zolder en in het daarop liggende koren gehoord hebben, waarop gemelde zijne huisvrouw naar de trapdeur gegaan, makende daar eenig geraas en vervolgens hem comparant heeft wakker gemaakt, hem zeggende: "dat er onraad op zolder was". Dat hij comparant als toen opgestaan zijnde, zich naar de zolder wilde begeven, waarin hij door zijne huisvrouw is verhinderd, vermits er zich verder geene maanspersonen in huis bevonden; -dat hij Comparant met zijne huisvrouw tot drie uren in den morgen is opgebleven, zonder iets verder te vernemen- en zich alstoen te zamen naar de zolder hebben begeven en de inbraak hebben ontdekt en het opgegeven goed hebben vermist. Dat hij Comparant voorts had ontwaart, dat de dieven zich hadden bediend van eene lange berg-leer, waarmede zij van de Straat door twee doornen heggen tot aan zijn achterhuis waren gekomen, alwaar zij dezelve tegen de vlakte van het rieten dak hadden gelegd; dat men tot heden niet had geweten, van wien deze leer was. Dat ij ons daarna dadelijk met den Comparant hebben begeven naar de plaats alwaar de inbraak en de diefstal was geschied; hebben wij bevonden dat de dieven zich regelregt door eene op zolder liggende partij granen, naar het spek, de worsten en de vetpot hebben begeven hebbende ik hunne voetstappen in het koren ontdekt, en bovendien in dezelfde rigting vuile merkteekenen aan het gewasschen goed, dat op zolder hing, bespeurd.

Ons vervolgens buiten het huis begeben hebbende, hebben wij alles gevonden overeenkomstig de aangifte van den comparant en bovendien nog ontdekt dat de meergemelde leer toebehoorde aan Sander van Balgooije. En hebben wij de comparant afgevraagd of hij bereid was deze aangeving te onderteekenen, 't welk affirmatief beantwoord zijnde, zoo hebben wij dit Proces Verbaal gesloten, ten jare dage als bove – en hetzelfde benevens de comparant aan het slot onderteekend.

(was get) J.W. Boellaard Burgemeester
(was get) A. de Fockert Az.

Aldus dit Proces Verbaal geformeerd door ons Burgemeester van Herwijnen op data als boven

(was get) J.W. Boellaard Burgemeester

*Huis des Proces Verbaal geformeerd
Door ons Burgemeester van Herwijnen
op dato des 6de*
W. Boellaard
Burgemeester

Dit proces-verbaal is ons toegezonden door de heer W. Vroege, Burgemeester ten Holteweg in Dalen.

Het rijke verleden van de gulden

*De Munter.
Het hert verlicht met heemel schijn,
Begeerd geen Sack en Geld te zijn.*

*Omunt van Silver, en van Goud!
Wat Zyt ghy tot verderf van veele,
Daar't Eidel leeven op vertrouwd,
Dat sich door uwe sucht laat steelen;
Maar't Hert dat op Zyn Scheppersiet,
En diend de vreemde Gouden niet.*

Einde gulden na ruim 700 jaar.

Vanaf de 7^e eeuw werden er in wat nu Nederland heet gouden munten geslagen. Merovingische gouden triënten wel te verstaan, Dit gebeurde in munthuizen in Maastricht, Nijmegen en Dorestad, het huidige Wijk bij Duurstede. Ook in Friesland werden niet-officiële gouden en zilveren munten geslagen. De Noormannen maakten vanaf 900 een tijdelijk einde aan de muntslag een eeuw later kwam de productie weer op gang in onder meer Deventer en Tiel. Dat duurde niet lang, want het muntrecht ging over op regionale heersers: de bisschoppen van Utrecht en luik en de graven van Friesland en Vlaanderen. Eind 12^e begin 13e eeuw onstond de

behoefte aan grotere munten, doordat de Noord- en Zuid-Nederlandse zilveren penningen steeds kleiner en lichter werden. In 1280 brachten de Vlamingen de penningen in omloop. Het zogenoemde Vlaams stelsel ging vooraf aan de eerste in Nederland geslagen gulden. De geschiedenis van de gulden begint niet in Nederland, maar in Florence. Deze Italiaanse stad was in de 13^e eeuw een zelfstandige en machtige stad en had, net als enkele andere welvarende steden in de omgeving, behoefte aan munten met een hoge waarde. Terwijl in de havenstad Genua de gouden genovino werd geslagen, sloeg men in Florence de gouden florenus, zo genoemd naar de lelie (in het Italiaans: flore) die op de achterkant van deze munt staat afgebeeld. De succesvolle munt kende een snelle verbreiding. In de eerste helft van de 14^e eeuw werd de florenus gebruikt in Spanje, Frankrijk, het westen van Duitsland en Nederland bij betaling van grote bedragen. Wat succes heeft, wordt nagemaakt. Dat gold ook toen al voor de florenus. In het westen van Duitsland werden vanaf 1365 munten geslagen waarop op de voorkant, net als op de florenus, Johannes de Doper stond afgebeeld. De naam werd gulden, naar het materiaal waarvan ze waren gemaakt: goud. En omdat ze uit het gebied langs de Rijn kwam, was de benaming Rijnse gulden. Vanaf 1378 werd ook deze munt weer nagemaakt. Aanvankelijk alleen in de Munt in Dordrecht, waar later ook in het munthuis van de bisschop van Utrecht. In 1466 werd deze St.Andriesgulden, genoemd naar de afgebeelde heilige, de betaalmunt in heel Nederland.

Onder Keizer Karel werd het de Karolus-gulden. Karel V stond met zijn portret op de voorkant en hij is het geweest die de gulden de waarde van 20 stuivers gaf. In de 16^e eeuw werd de gouden Gulden verdrongen door de zilveren daalder, die een waarde van 30 stuivers vertegenwoordigde. Spoedig daarna werd in Nederland een zilveren munt gemaakt met een waarde van 20 stuivers, net als de Karolus-gulden. Ondanks zijn materiaal werd de munt nog steeds (Karolus-) gulden genoemd. Dat betekende twee munten van verschillend materiaal met dezelfde waarde in één portemonnee! Uiteindelijk legde de gouden variant het af tegen de zilveren, hetgeen puur met de hoge materiaalkosten te maken had. Enkele decennia later werd ook de productie van het zilveren exemplaar gestaakt. Men bleef echter 20 stuivers bij elkaar een gulden noemen, zodat de naam bleef hangen. Ruim 100 jaar later maakte de gulden zijn herintrede, als zilveren munt met de waarde van 20 stuivers. In 1680 werd hij voor het eerst geslagen in de Munt in Dordrecht. Vanaf 1694 werd de zilveren gulden ook in andere munthuizen van Nederland geslagen, met per munthuis een eigen variatie. Ook kwamen er munten van drie en twee en halve gulden.

In totaal waren er zes variaties, elke toenmalige provincie had zijn eigen munthuis of-huizen en tekst en plaatjes. In de provincie Groningen werden geen guldens geslagen; hier betaalde men met guldens uit andere provincies. In 1816 kwam op de voorkant van de gulden het hoofd van Koning Willem 1 te staan en op de achterkant het wapen van het – kersverse- Koninkrijk. Tot 1980 zou een portret van het staatshoofd enerzijds en het wapen van Nederland anderzijds de gulden blijven sieren. Na een jaar dat er geen guldens werden gemaakt, kwam er in 1982 voor het eerst een gulden zonder wapen op de achterkant uit. Terug naar 1816, want toen kreeg de gulden ook voor het eerst de waarde van 100 cent. Het muntstuk van 5 cent werd al snel een stuiver genoemd, en zo behield de gulden zijn oude waarde van 20 stuivers. Vanaf 1967 werden guldens gemaakt van nikkel, omdat de zilveren gulden meer dan een gulden dreigde te gaan kosten. Zilveren en nikkel Juliaantjes zijn door een magneet gemakkelijk uit elkaar te houden. Alleen de nikkel voelen zich aangetrokken. Het zal wennen zijn. Kinderen die nu geboren worden, zullen nooit met de gulden betalen. Misschien moet er in de toekomst een euro-terugblik worden geschreven als deze alom gewaardeerde munt op zal gaan in één muntsoort met de dollar en de yen. Omdat het zo handig is voor het internationale betalingsverkeer!

Dit is een publicatie van,
Rabobank Waalstroom.

Boeken

Beste lezers van ons blad, mocht u ons verenigingsblad niet meer lezen of willen bewaren, niet met het oudpapier meegeven, maar geeft u ze terug aan de vereniging.

Het is misschien nu ook tijd om uw boekenkast op te schonen, en ruimt u boeken op, denk dan aan onze vereniging en schenk ons uw oude boeken.

De adressen van de bestuursleden staan op pagina 4 van dit blad.

Bedankt,
Namens het bestuur.

Herwijnse vertellingen

DE SIGAAR,

Voor de meeste bewoners van onze streek waren de jaren voor de tweede wereldoorlog een arme tijd en dat gold ook voor de meeste bewoners van Herwijnen, ook al schrijft men in een oud versje over ons dorp. "Herwijnen is ene gouwe stoel" Maar net als voor de inwoners van Vuren was Herwijnen ook een ärrrem land. Maar toch probeerde men het beste er van te maken en zo probeerde men te genieten van de dingen die voor de hoge heren zo heel gewoon was. In die tijd was pruimen (het kauwen op tabak) de goedkoopste manier om aan het verlangen naar nicotine te voldoen. Maar men rookte ook graag een sigaar en die waren voor de gewone man te duur, dan maar proberen goedkoop aan sigaren te komen. De meeste boeren bezochten op woensdag de veemarkt in Den Bosch. Ook Kees Hoed en Trien de Slek bezochten de Bossche veemarkt. Op de markt stonden kramen die van alles verkochten : ook sigaren en heel goedkoop. Kees kocht een kistje met vijftientig Bosschenare sigaren. Kees was zuinig en wachtte met het aanspreken van zijn sigaren tot hij weer thuis was. Twee dagen later kwam Trien Kees tegen en vroeg hoe zijn de sigaren, waarop Kees, die altijd heel vlug praatte en een beetje stotterde, zei: buite, buite, buite gewoon, puntje, puntje, puntje afbijten en hij, hij lope, lope, lopen leeg. De sigaren waren gevuld met sigarenstof dat over blijft bij de productie van sigaren.

Zo bleef een arm mens, al probeerden hij rijk te zijn arm!

Gijs van Elskes.

Opmerkingen.

PANNENKOEK ZONDER N

Eén opmerking over de Nederlandse taal, die in beweging blijft en nieuwe spelregels invoert, waardoor de eetwaar-of zo je wilt de lekkernij pannenkoek wordt geschreven als pannenkoek.

Een schilderij van Pieter Aertsen, de pannekoekebakkerij 1560

In de promotie van de nieuwe spelregels wordt dit woord nog als voorbeeld gebruikt ook, zodat iedereen nu spreekt van "pannenkoek".

De geslachtsnaam Pannenkoek blijft echter voor zover mijn kennis van de Nederlandse Taal zich uitstrekt als naam van deze familie ongewijzigd PANNEKOEK.

Verder alle lof voor het artikel "Een tragische gebeurtenis" en voor de inhoud van het boekje in zijn algemeenheid, waarbij mij vooral ook aansprak het artikel van Martijn van Steenis over Ruth Kaldenberg.

In juni 1992 vierde Dr.L.E.Kruijff zijn 90-ste verjaardag bij Joost Bijl in de Molenstraat. Voor zijn vertrek kwam hij nog even bij: Ruth Kaldenberg en bij mijn moeder Bets de Fockert. Ik heb toen de drie 90-plussers de hand nog gegeven.

Herwijnen: 11 januari 2001
W. de Fockert.

Toen ik het artikel van de schrijver Koos van Zomeren Las, was ik trots. Niet als voorzitter maar als inwoner van ons dorp.

32 NRC HANDELSBLAD

Het Geestige Leven

Ons dorp

Het dorps huis op Herwijnen puilde uit. De laatste stoel was allang bezet. Achterin de zaal namen mensen plaats op tafeltjes die tegen de muur waren geschoven. Vanuit een ander zaaltje werden barkrukken aangedragen.

Op uitnodiging van de historische vereniging sprak Hette Meijering, een zoon van dominee Meijering die van '51 tot '69 de gereformeerde gemeente onder zijn hoede had gehad. Hij was ongeveer van mijn leeftijd en toen hij over zijn jeugd begon te vertellen, Herwijnerse mensen en toestanden in de jaren '50, moest ik aan voormalige verjaardagen denken – ja, daarop leek het nog het meest, op een enorm uitgebreide familiebijeenkomst.

Behendig zeilde Hette van de ene anekdote naar de andere. Hij bediende zich van Algemeen Beschaafd Nederlands, maar telkens als zo'n anekdote zijn hoogtepunt naderde, als iemand destijds iets onvergetelijks had gezegd of gedaan, ging hij automatisch over op dialect. Sommige van die dingen konden überhaupt niet in het Algemeen Beschaafd gezegd worden. Aan andere zou het altijd nog ernstig afbreuk hebben gedaan; wat in Algemeen Beschaafd hooguit goed was geweest voor een welwillende glimlach, leverde in het dialect een uitbundig geschater op. Dit dialect was al een boodschap op zichzelf. Kijk toch eens, zei het herrewijs van Hette Meijering, hoe lang het allemaal geleden is, hoe schilderachtig het volk toen was, hoe lieflijk ons dorp.

Ik zag de zaal om mij heen, dubbel van het lachen, en opeens besepte ik dat het dialect zelfs in zijn eigen omgeving iets bijzonders is geworden.

Na de pauze werden dia's uit het begin van de jaren '60 vertoond, vooral boerderijen en dijkhuisjes, hier en daar de bijbehorende mensen (mijn grootmoeder en ome Kienel). Wat mij opviel: hoe schoon en overzichtelijk het dorp toen al was – zo kort na de oorlog nog maar. Opeens kwam het mij voor dat 1960 veel dichterbij vandaag dan bij vroeger lag, opeens besepte ik hoe verschrikkelijk veel er toen al veranderd was, eigenlijk zonder dat je er erg in had.

KOOS VAN ZOMEREN

Waar komt de naam "Betuwe" vandaan?

Wagenaar, schrijver van "Tegenwoordige Staat der Verenigde Nederlanden", een boek uit 1741, zegt als volgt:

De Betuwe wordt in Over- en Neder-Betuwe verdeeld. In den naam deezer landstreek, is dien der oude Batavieren nog duidelijk overgebleven. De Batavieren of Batten, hebben, volgens sommigen, het eiland des Ryns, dat zij innamen, en waar van de Betuwe een voornaam deel is, den naam van Batawe, dat is Batten-land gegeven. Andere oordelen, daarentegen, dat het Eiland des Ryns, al voor de aankomst der Batavieren, Batauwe, dat is, beteren of goeden grond geheeten hebbe, en dat de Batavieren hunnen naam van het Eiland gekreegen, niet aan het zelve gegeven hebben. Bij de schryvers der Middeleeuwe heet de Betuwe Bathua, Batua, Peavus, en Patavia".

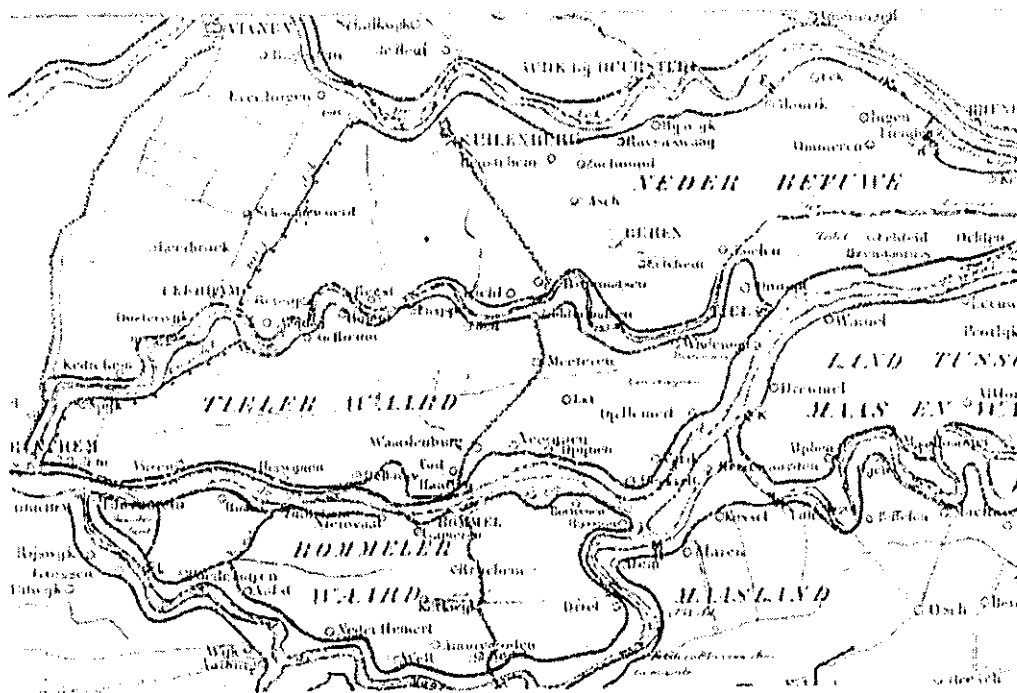

Dan uit hetzelfde boek de beschrijving van het Ambt van de Neder-Betuwe, de Over-Betuwe en de Tielerwaard.

Het Ampt van de Neder-Betuwe strekt zig van het Ampt van de Over-Betuwe uit, tot aan het Graafschap Buren. Het vervat de volgende Kerspels en Heerlykheden: Hien, Doodenweerd, Ogten, Eghteld, Ravenswai, Ryswyk, Maurik, Ek, Ingen, Ommeren, Kesteren, Op-Heusden, Avezaat, Zoelen, Yzendoorn, Lynden en den halven Marsch.

In het Ampt van de Over-Betuwe, dat zig tusschen den Ryn en de Waal, van Schenkenschans af tot omtrent den dyk, die dwars tegen het stroompje de Linge legt, uistrekt telt men vyf Panbderampten en agt Heerlykheden. De Panderampten zijn Els, Valburg, Heteren, Bemmelen en Herwen.

De Heerlijkheden zyn Hemmen, Pannerden, Hulhuizen, Indoornik, Homoet, Loenen Wolzen en de Praast of Meinderswyk.

Wy komen tot de Beschryving van Tielerwaard, een zeer lustige graan- en boomryke landstreek, welke zig tusschen de Waal en de Linge, van Tiel af, voorby Asperen en Heukelom, tegen over het einde van den Bommelerwaard, tot een weinig voorby Loevestein toe uistrekt. Zy vervat de volgende Kerspels en Heerlykheden: Tuil Sennewyne, Op-Hemert, Varik, Heezel, Op-Ynen, Neer-Ynen, Hiern, Haafden, Hellouw, Herwynen, Vuuren en Est; allen behoorende onder Gerigtsbank van Tuil: voorts Deil, Drumpt, Wadenoyen, Geldermalsen, Enspyk, Rumpt, Gellekom en Meteren; alle behoorende onder de Gerigtsbank van Deil.

Anton van Winsen.

Kiek van toen.

Deze keer plaatsen wij drie foto's uit vroeger tijd die ik van verschillende leden heb gehad voor deze rubriek.

De eerste foto komt van Willem van Leersum, hij staat hier in 1935 net na het behalen van zijn rijbewijs naast hun auto.

Het is een prachtige Plymouth uit de Chryslerfabriek die voor hun huis geparkeerd staat.

Aan iedere kant van de auto een reservewiel in een metalen omhulsel, schitterende koplampen, een nummerbord dat begint met de letter M, en dat betekent weer dat hij in de provincie Gelderland geregistreerd staat. Alles bij elkaar een prachtige oldtimer (auto) die aan de dag van vandaag een leuke prijs zal opbrengen.

Foto 2 komt van Jenneke Overheul-Blom. Een beeld dat de meeste van ons nog wel kennen uit de jaren 60, toen Schefferlie uit Gorkum langs de deur kwam om de messen en scharen te slijpen.

Hij draaide met zijn handen een paar keer aan het grote wiel en met zijn rechtervoet hield hij het mechanisme draaiend. Terwijl hij een mes aan het slijpen is kijkt Henny Vink uit de Nieuwe Steeg belangstellend toe hoe alles in zijn werk gaat.

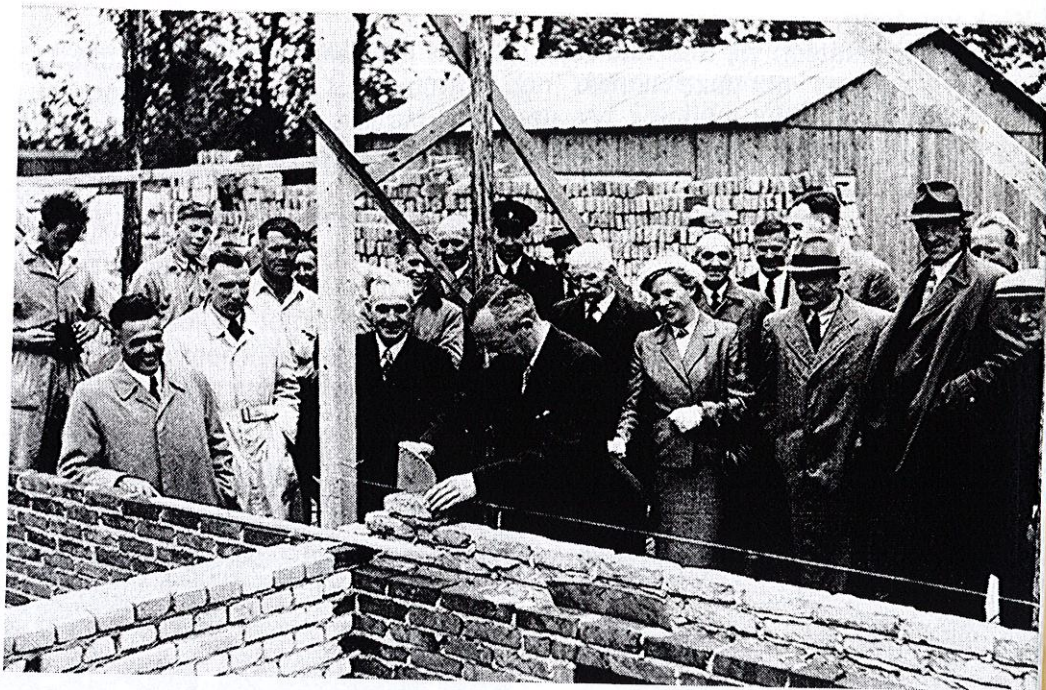

Foto 3 is van Jaas en Gerrie Kozijn. Deze foto is gemaakt ter gelegenheid van de eerste steenlegging voor het gemeentehuis in de Achterweg door burgemeester A.G. Vermeulen in november 1956. De personen op deze foto zijn van links naar rechts: Piet Havelaar (zoon van de aannemer), Goof van Zandwijk, 3 onbekenden, gemeentesecretaris J.A. Maas, Jurriën Groen, 6 onbekenden, Jan van Boggelen, Jacob de Jongh, Daan van Horssen, politie Van Maaren, burgemeester A.G. Vermeulen, Willemke van Zee, Kees Pippel, mevrouw Vermeulen-Kalis, Bram de Fockert, opzichter Van der Zalm, C. Kruf, Jan de Jager, Cor van Krieken, onbekende, Gerrit van Zee. De aannemer was de fa. Havelaar uit Leerbroek.

Tot zover de foto's. Dan u een oproep en wel het volgende:

Samen met Wim van Arendonk J.A. zn. wil ik gaan inventariseren waar in het verleden in Herwijnen een hooiberg heeft gestaan. Daarom doen wij een beroep op de leden ons hierbij te helpen.

Heeft u informatie (knipsels, foto's, anekdotes, etc.) geef een seintje en wij komen langs, zodat wij dit verder uit kunnen werken.

In het volgend verenigingsblad hopen wij hierop terug te komen.

Jaap de Kock